

Giellabeassi metodan giellaoahpamis

**Marikaisa Laiti 26.11.2020
Sámi pedagogalaš fágabeivviid**

Webinar: <https://samas.zoom.us/j/67367961965?pwd=Q2IDTVFEdDJCO CtLZ1k3THZvNFVs dz09>

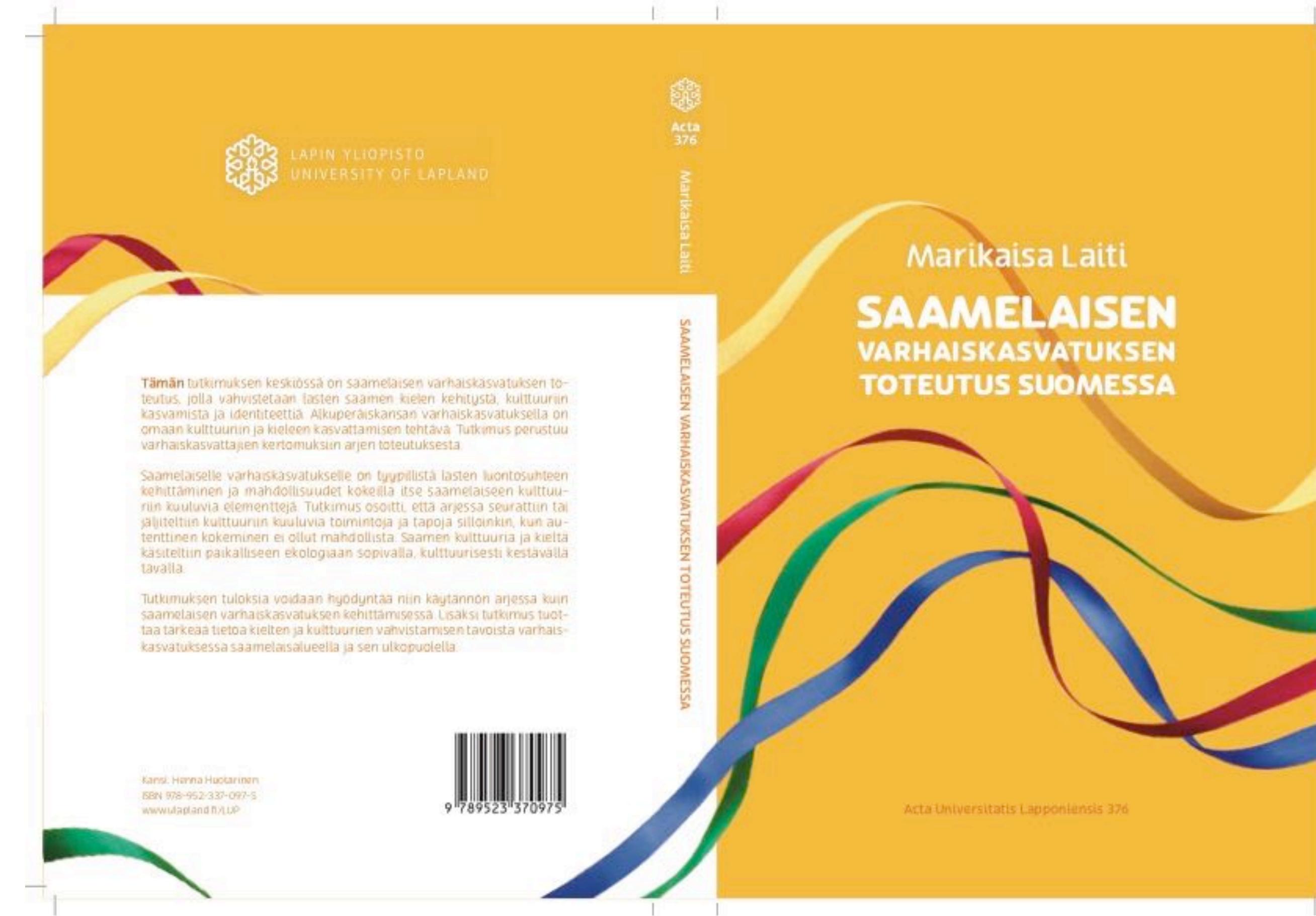
Gii lean?

- mánáidgárddi oahppaheaddji
 - jodžiheaddji sámi
 - mánáidgárddis
 - doavddergráda
- pedagogihkas/bajášgeassin
diehtagis

Nákkosgirji: Sápmelaš árrabajásgeassima ollašuvvan Suomas

“Rievtti mielde han mun ferten hállat, hállat ja hállat, oppa áiggi... ii leat jaskkes olbmo bargu dát.”

Terminologia

Sámi mánáid giella doarjaga Suomas

Árrabajásgeassin

- Sámegielat mánáidgárdit/-mánáidgárdddeoavkkut
- Giellabeassi
- Giellalávgun
- Sámi pedagogihkka

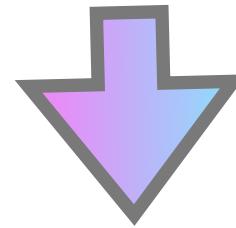

Árrabajásgeassin Suomas

Lágat ja njuolggadusat

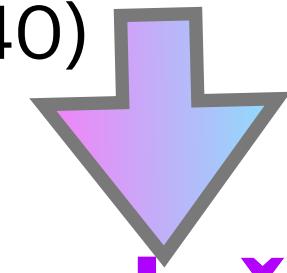
Árrabajásgeassnláhka 540/2018

- Suoma láhka: sámegielat mánás lea vuogatvuohta beassat oassalasttet sámegielat árrabajásgeassimii

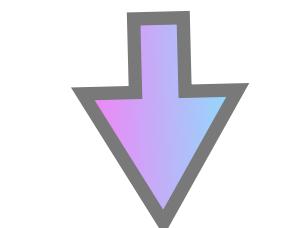

Árrabajásgeassimplána vuoduštusat 2018 (Rammáplána)

- mearrida mihttomearri ollašuhttimii
- Buot sámemánáid árrabajásgeassima ferte nannet mánáid sápmelaš identitehta ja diđolašvuoda iežaset kultuvrras ja addit mánáide vejolašvuoda oahppat sápmelaš árbediedju ja -dáidduid.
- Go árrabajásgeassin lágiduvvo sámegillii (eatnigielagat sámemánát), de lea das erenomáš mihttomearrin nannet sámegiela ovdáneami, áddema ja geavaheami. (Oahpahusráđđehus 2018: 40)

Ovttagaid plánat + Sápmelaš árrabajásgeassimplána

Mánáid árrabajásgeassimplána

Sámi mánáid árrabajásgeassín

Movt Suomas doaibma mánáidgárđi giela ektui?

Lea gaskkus rollas giellaealáskahttimis, sámi searvodat doarjagan das

Mo lágidit Suomas?

1. Beaivedikšobáikkiin fállet sámegielat árrabajásgeassinbálvalusaid eatnigielat/sámegielat mánáide.

- mánáidgárđit ja bearašbeaivedikšobáikit

2. Giellabeasiin gielaid ja kultuvrraid ealáskahttima, ii leat gáibadus leat eatnigielat mánná.

Giellabeasit

Mii leat giellabeassi?

- * dihto árrabajásgeassin lágideami vuohki, árrabajásgeassínbáiki
- * giellaoahppama ja -nannema váldoášsin (vrd. eatnigielajoavkku)
- * metodan geavahit giellalávguma
- * ii leat aitosaš dahje virkkálas vuohki, gielldain ii leat bákku lágidit giellabeassedoaimma

Manin giellabeasit?

- * assimilašuvdna bisseheapmi
- * sirdit mánáide sámegiela, man sidjiide eai bastte sirdit ruovttus ollege dahje doarvái bures
- * olles giela ealáskahttin ja dan doarjaleaddji kultuvrra nanosmuvvan

Dála dilli Suomas

- * Sámiid kultur- ja giellabeassejoavkkut doibmet dál oktiibuot 12: guokte nuortalašgielat, golbma anárašgielat ja čieža davvisámegielat.
- * 80 mánát anáraš, nuortalaš ja davvisámi giellabesiin miehtá Suoma

Giellalávgun

- Programma ja metoda doaibmat giellaoahpama ja ealáskahtima buorin
 - pedagogihkka, mii ollašuhtto máilmmiviidosacčat
 - methodan lea oahppat giela lunddolaš gulahallama ja doaimma bokte
 - mánáide hállojuvvo beare sámegiella, vaikko sii eai máhtáše dan ollege
- Mánáid sámegiela ovdáneami dorjot ovttas ruovttuiguin ja fuolaheaddjiiguin
- Ulbmilin lea, ahte mánát ožžot válmmašvuodaid sirdašuvvat sámegielat ovdaohpahussii ja skuvlii

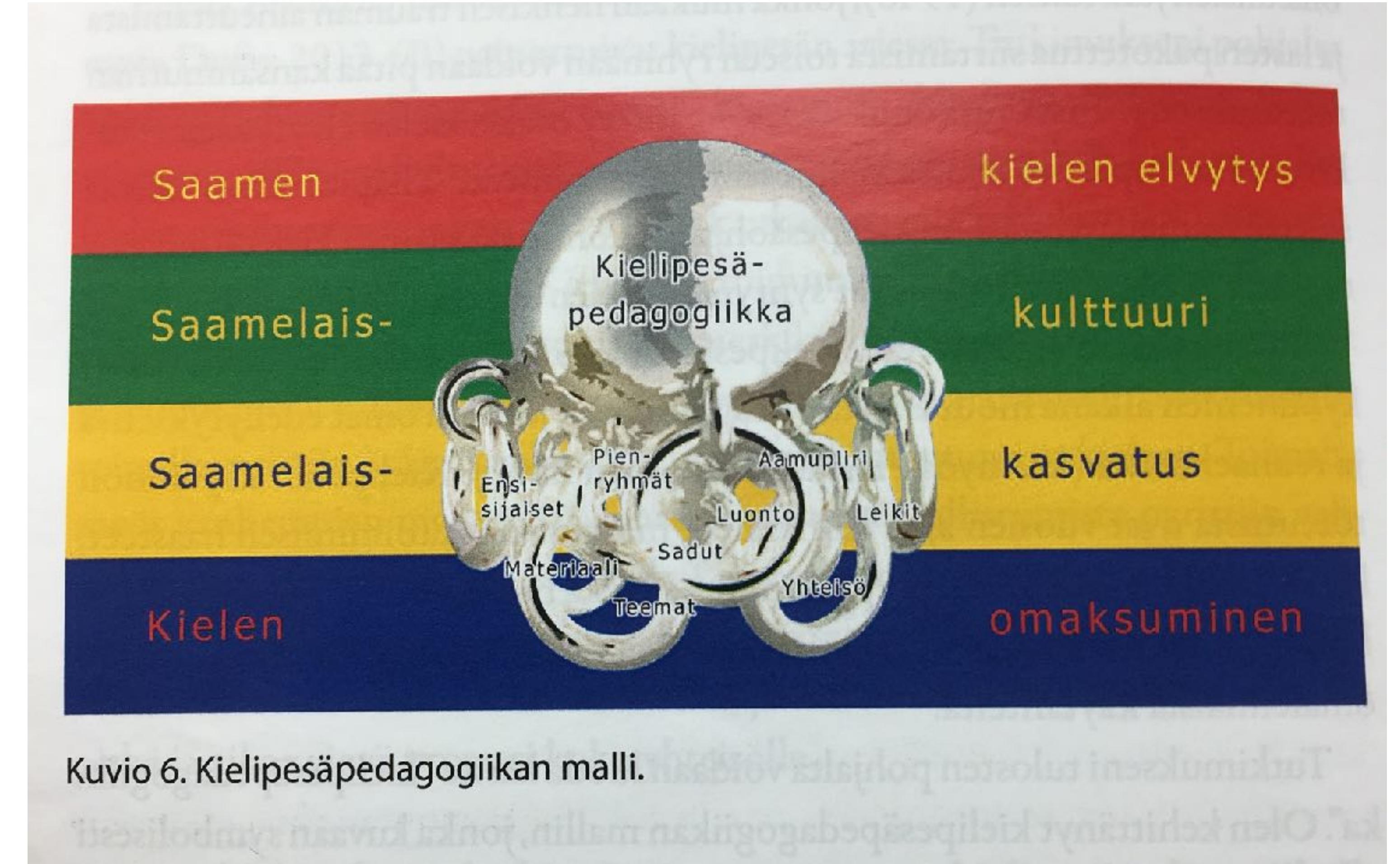
	GIELLALÁVGUN	GIELLABEASSI
Doaibmavuohki	Bargit hupmet dušše giellalávgungiela, mánát ožžot friddja válljet giela man geavahit	Seamma go giellalávgumis
Input mearri	Nu olu go vejolaš, dábálaččat 8 diimmu beaivvis ja 5 beaivve váhkku	Seamma go giellalávgumis
Váldomihttomearri servodagas	Guovttagielatvuoda ja gielalaš dásseárvvu nannen	Álggahit odđasit buolvvaidgaskasaš sirdáseami
Váldomihttomearri máná ektui	Doaimmalaš guovttagielatvuohta	Doaimmalaš guovttagielavuohta, integreret unnitlogugielat giellaservodahkii ja -kultuvrii
Mainna gielain dahkko	Riikka nuppiin virggálaš gielain	Áitatvuloš unnitlogugielain
Geasa oaivvilduvvon	Gielalaš eanetloku	Gielalaš unnitloku, vejolaččat maiddái eanetloku (anáraččat)
Máná ahki goas álggahuvvo	5 lagi (dábáleamos)	Nu árrat go vejolaš
Bearraša rolla	Aktiivvalaš, čatnásan, bissot eanetlogugielat geavaheamis	Aktiivvalaš, čatnásan, unnitlogugielat lasiheapmi bearrašis
Movt joatkašuvvá mánáidgárddi maŋŋel	Skuvllas giellalávgunluohkká, mas álggus buot oahpahus giellalávgungiela, loahpas sulaid 50%	Seamma go giellalávgumis, muhto áitatvulošgielaid heajos sajádaga dihte ii álo lihkostuva

Giellabeasepedagogihkka

Äärelä 2016

Vuođđun

- Sámeigiella ealáskahttin
- Sámi kultuvrra
- Sámi bajásgeassin
- Giella oahpama

Mo geavahit giellalávgun giellaoahpahusas?

**Šiella: govvida oadjebasvuodža dovddu oahppat sámegiela sápmelaš birrasis
Äärelä 2016, 207**

- Vuodđodoaimmat: boradeapmi, gárvodeapmi, vuoinŋaseapmi, hivsset
- Iđidboddut
- Unnajoavkkodoaimmat
- Stoahkan
- Luonddu
- Muitalusat/mainnasat
- Sámi searvodat
- Fáddát

Giellaoahpama/ealláskahtima

Movt árrabajášgeassima Suomas doaibma giela ektui? Ollášuhtima (Laiti 2018)

Árga doaimmat:

- Diđošteapmi dilis
- Plánen: ovdamearkka
- Mánáid árga eallima ja vásahusaid vuolgásadjin
- Gielladuvtta / -biras (Linkola 2016)
- Servoša resursaolbmot
- Viiddes ovttasbarggu
- Giellastrategia/-plánema

Dutkandiedđut: ollašuhtima

Mainna leat lihkustuvvan giela ealáškahttibargu? Laiti 2018

1. Luonddu doaimmat vuolgásajin
 - * Olgun, luonddus, meahččis
 - * Gávcci jagiáiggi
 - * Sápmelaš áigi- ja báikkeáddejupmi
2. Viggamussan autenttalašvuohta
 - * Eakti ja duođalas fáddát ja dábit: "Sámi vugiid".
 - * Oassálasttin ja čuovvun
 - * Dahkat málle ja áđđestallat
3. Sámi searvodat mearkkašupmi, gullevasvuohtá
4. Sámeiela árga elemeanttain

**... mis lea duoppe dat jagiáiggiid riekkis, mas leat gávcci jagiáiggi ja dan
birra mii ságastallat juohke beaivve, ságastallat dan spáppa birra, gokko
mii leat manname ja mat leat dat mearkkat dán jagiáigái, aiddo dál leat
hupman dan birra, go lea dál dálvi leamašan, ahte goas mii
sirdašuvvagoahtit giđđadálvái? Mat leat dat mearkkat? Ahte dan birra
hubmojuvvo olles áigge, ... dál lea nu lundai čatnagasas ... juo ... buot.**

... ahte daidda mánáide bázášii dakkár ... hállu ... doalahit dego
giela ... dan eallima dáppe ja ... ahte anášii dehálažjan ja
háliidivččii boahtit muhtumin deikke ruovttoluotta. Dat lea goit
mu ulbmil. Persovnnalaš ulbmil. Muhto árrabajásgeassima ulbmil
várra ... giela seailluheapmi ja ... ja dieđusge de ... dat
ovdáneapmi ... ahte maid dat galget máhttít ja ... ahte dain lea
buorre leat dáppe ... oadjebas.

Dutkamus: ollášuhttima vejolašvuodat

- * árgga doaimmat
- * viiddida mánáid vejolasvuodaid geavahit ja gullat giela
- * nanus bargojoavkku
- * ovttasbargu váhnemiiguin
- * lagas oktavuođa sámi servošiin
- * viiddes diehtojuohkin ja proaktiivalasvuohta
- * enkulturerema
- * aktiiva kultuvrraid heivehallama oktii

--- ja dalle fas... Mun dávja smiehtán ahte jus mánát vaikko
Legoin huksestallat, de mun dahtun sin muitalit munnje
maid dahkat... ja de mun čálan bajas daid dahje in, ahte
muhtin láhkai, ahte [sii] beasat sámastit.

... Na, go mun liikon ahte dat livčče, boahtá lunddolaččat,
ahte mii eat čohke dasa ahte dál oaččubehtet muitalit...

Dutkamus: hástalusat

Bissovaš giellabarggut

- Doaimma guovttelágan vuodus
- Odđa sánit ohčan ja oahppan.
- Dahkat sátnelisttuid.
- Odđa sánit ja dajaldakat hutkat.
- Sámegielat materiála rahkadeami.
- Jorgalanbarggut: girjjit, muitalusat, spealut, lávlut...
- Sámi (árrabajásgeassin) pedagogihkka

Didolaččat mearridit ja mutit:

**Man kultuvrii ja servodahkii hálidit bajásgeassit
mánát, dat lea buot dehálaččamus jearaldat go
dahkat árgabeaiivvi čovdosiid.**

Weisner (2002)

Giela ovddideapmi ja bajásdoallan

Dutkandiedu

- Sámastit, sámastit, ja vel oktii sámastit. Bissovaš hállama.
- Giella doarjaga ollašuhttojuvvui sihkke gielalávgun oahpahus ja eatnigiela vuorrováikkahuus vuohkin
- Giella mearkkašumi ja geavahanulbmilin molsašuddai dilis dillii mánáid dárbu mielde.
- Buot doaimmain doarjjut giella nannema.
- Geardduheapmi.
- Rutiinat.

Laiti 2018; Äärelä 2016

Gitu!

Lassediedđut:

Suoma Sámediggi websiidut: Mii
leat giellabeasi?

Sámi
árrabajásgeassinmaterálabánkku
(2020)

Beaiveruoktu álgá -gihpa